

Dokumentation av regionkonferens

Nationella minoriteters rättigheter i Skåne

Malmö den 10 september 2013

Länsstyrelsen
Stockholm

Sámediggi
Sámedigge
Sámedigkie
Sámetinget

Kommunförbundet Skåne

Innehållsförteckning

Inledning	<i>sid 4</i>
Tema 1 Rätten till information	
<i>En webb för alla – om normkritik av kommunala hemsidor</i> Anna-Carin Jansson, planeringsledare, Stadsledningskontoret i Göteborg	<i>sid 5</i>
<i>Den judiska minoriteten i Skåne – informationsbehovet</i> Fredrik Sieradzki, PR-konsult, mediestrateg, skribent och debattör i minoritetsfrågor och antisemitism	<i>sid 7</i>
Tema 2: Rätten till språk och kultur	
<i>Att använda minoritetsspråk i hem och samhälle</i> Professor Kenneth Hyltenstam, Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet	<i>sid 9</i>
<i>Att hitta hem – om sökandet efter ett språk och en samisk identitet</i> Ann-Helén Laestadius, författare och journalist	<i>sid 11</i>
Tema 3. Rätten till inflytande	
<i>Inflytande och effektivt deltagande för nationella minoriteter – reflektioner utifrån 5 § i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och prop. 2008/09:158</i> Docent Sia Spiliopoulou Åkermark, direktör för Ålands fredsinstitut och president för Europarådets rådgivande kommitté om nationella minoriteter	<i>sid 12</i>
<i>Varför är det så viktigt med inflytande?</i> Jon Pettersson, ordförande i Romarådet Helsingborg	<i>sid 14</i>
Avslutning	<i>sid 16</i>

Bakgrund

Sedan den 1 januari 2010 gäller lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige. Den ger de fem nationella minoriteterna – samer (som också är ett urfolk), sverigefinnar, tornedalingar, judar och romer – särskilda rättigheter till information, skydd för sina språk och kulturer samt inflytande i frågor som berör dem. Särskilt viktiga är barns rättigheter till sitt språk och sin minoritetskultur.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har ansvar att följa upp lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Konferensen Nationella minoriteters rättigheter i Skåne arrangerades av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget tillsammans med Region Skåne och Kommunförbundet Skåne. Under dagen belystes minoriteternas lagstadgade rättigheter i förhållande till kommuner, landsting och regioner. Konferensen var indelad i tre teman: rätten till information, rätten till språk och kultur samt rätten till inflytande.

Sakkunniga och företrädare för minoriteterna förklarade vilka skyldigheter det offentliga har och varför det är så viktigt att leva upp till lagens intentioner.

Under konferensen gestaltade också Kim Rhedin Hüttner och Jan Simonsson från Scen & Synergi – Teater för arbetsliv och samhälle, med hjälp av både humor och allvar, arbetet med att implementera lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk i en fiktiv kommun.

Konferensen samlade 89 personer från nationella minoritetsorganisationer, regeringskansliet, kommuner, landsting och andra myndigheter.

Stort tack till alla som bidrog med sina erfarenheter.

Inledning

Moderator Lars Mogensen inledde med att hälsa alla välkomna och ge en kort bakgrund om minoritetsfrågorna.

– För många i majoriteten är det svårt att riktigt förstå vad det här handlar om. Men vi har ju nu en lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk i Sverige och det är den vi ska prata om i dag. Myndigheterna är ålagda att informera minoriteterna om deras rättigheter, och myndigheterna ska skydda och främja språk och kultur, framför allt när det gäller barnen. Myndigheterna ska också ge minoriteterna möjlighet till delaktighet och samråd.

Samtliga foton: Antje Andersson

Cornelia Björklund-Røjner, ordförande i Region Skånes integrationsråd:

– Att vara stolt över sitt språk, sin kultur och sitt ursprung, att inte behöva skämmas och dölja vem man är, är viktigt för oss alla. Det handlar om vår kulturella identitet, att kunna ge våra barn känslan av kulturell och historisk tillhörighet, och att föra språk och kultur vidare till nya generationer. Välkomna hit!

Lars Mogensen:

– I Malmö talas över 160 olika språk, lagen handlar om de fem nationella minoritetsspråken. Hur tänker du kring det?

Cornelia Björklund-Røjner:

– Vilka som är nationella minoriteter och minoritetsspråk är beslutat för länge sedan. Det handlar bland annat om att de som blev nationella minoriteter hade lång förankring i Sverige. Om det hade beslutats i dag skulle det kanske ha blivit annorlunda.

Lars Mogensen:

– Hur tycker du att lagen implementeras i Skåne? Hur fungerar det i kommunerna?

Cornelia Björklund-Røjner:

– Vi har tagit tag i det eftersom vi upptäckte att det inte fanns någon kännedom alls om lagen. Kommunledningarna blev i de flesta fall mycket förvånade. Det är därför vi är här i dag.

Tema 1: Rätten till information

En webb för alla – om normkritik av kommunala hemsidor

Anna-Carin Jansson, planeringsledare, Stadsledningskontoret i Göteborg

Göteborgs Stad hade fått kritik för att hemsidan, goteborg.se, var krånglig och svår att hitta på. Därför gjordes för några år sedan en stor insats för att förbättra webbplatsen. Den strukturerades om för att bli enklare att hitta på, skriften Klarspråk togs fram och fortbildning anordnades för kommunikatörer och informatörer.

I kommunens budget står att Göteborg är en stad för alla, vilket stämmer överens med det som slås fast i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna – alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. EU:s stadga om grundläggande rättigheter säger att alla människor är lika inför lagen, och i den svenska grundlagen står att läsa att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Mot denna bakgrund fick Mänskliga rättigheter och nationella minoriteter, som är en enhet inom Stadsledningskontoret i Göteborg, i uppgift att göra en granskning av den nya webbplatsen. Är den tillgänglig för alla? Kan alla hitta den information de söker på hemsidan? När kommunen ut till alla invånare? Och vem är egentligen du:et som omnämns i texterna?

I granskningen användes begreppen norm och normkritik. Normer finns överallt i samhället. Anna-Carin Jansson exemplifierade genom att visa en reklambild:

Vithetsnormen:
antagande om
att det finns ett
enda sätt att
vara svensk på

Medelklassnormen:
ideal om viss social och
materiell status, livsstil,
utbildning

Funkisnormen:
föreställning att alla
har full funktionalitet

Religionsnormen:
Samhällsideal om sekularitet och syn
på tro som en privatsak

Könsnormen:
antagande om två
kön som komp-
letterar varandra,
föreskriver även hur
kvinnor och män ska
se ut och bete sig

Heteronormen:
heterosexualitet ses
som det naturliga,
normala givna och
förväntade

Åldersnorm:
antagande om hur
man bör se ut och
bete sig i en viss
ålder

Göteborgs
Stad

Normkritik handlar om att ifrågasätta det som tas för givet. Fokus flyttas från det påstått avvikande till det som ses som normalt, det som är norm. Till synes neutral information på t.ex. en webbplats kan dölja normer och informella maktstrukturer, och för att komma åt dem är normkritik en användbar metod.

För att belysa hur informationssökande på goteborg.se kan se ut beroende på vem det är som söker skapades ett antal fiktiva personer, som på olika sätt bryter mot normer kopplade till lagens diskrimineringsgrunder. Diskrimineringsgrunderna är kön, könsöverskridande identitet eller uttryck (DO använder begreppen könsidentitet eller könsuttryck), etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder (DO använder begreppet funktionsnedsättning), sexuell läggning och ålder. Erik är utsatt för partnervåld och söker stöd, Kim vill hitta en fotbollsklubb där hen kan känna sig trygg, Kabir letar efter undervisning i svenska, Maryam vill motionssimma med enbart kvinnor, Lina söker ett chefsjobb där arbetsplatsen är tillgänglighetsanpassad, Nadja och Karin söker förskola till sin dotter och Mahmoud vill hitta ett äldreboende med persisktalande personal. För alla dessa fiktiva besökare visade det sig vara svårt att hitta den information de sökte på goteborg.se. Det fanns en norm om vem göteborgaren var, och de sju fiktiva personerna stämde inte in i den. I granskningen konstaterades också att det inte bara saknas information på hemsidan – det finns inte heller tillräckligt mycket anpassad verksamhet i praktiken.

Hur ska man då gå tillväga för att skapa en webbplats som är tillgänglig för alla? Börja med dig själv, är Anna-Carin Janssons råd.

- Hur ofta tänker du på din hudfärg?
- Hur ofta tänker du på din sexuella läggning?
- Hur ofta tänker du på vilket kön du har?
- Hur ofta tänker du på din funktionalitet?
- Hur ofta tänker du på klasstillhörighet?
- Är du själv en del av mångfalden eller är du en som ska skildra mångfald och olikheter?

I arbetet med text är det också viktigt att tänka på:

- Vem är "du:et" – den tilltänkta läsaren?
- Finns det flera tänkbara "du"?
- Vad får dig att välja ett särskilt "du"?
- Finns det ett underförstått "vi" i texten?
- Hur ser det i så fall ut?
- Vem kommer till tals i texten? Vem kommer inte till tals?
- Är informationen relevant för göteborgare som är och lever på olika sätt?
- Hur definierar du begreppet mångfald?
- Finns det ett förgivettagande om förkunskaper för att förstå texten?
- För vem är den tillgänglig? För vem är den inte tillgänglig?

Den som arbetar med bild bör ställa sig följande frågor:

- I vilken miljö, i vilket sammanhang är bilden tagen?
- Vad ska bilden illustrera?
- Vad säger bilden om till exempel klass, kön och etnicitet?
- Om det finns människor; vilka människor?
- Ålder, kön, hudfärg, funktionalitet?
- Är någon aktiv/passiv?
- Vad har personen/personerna för kläder?

Just nu pågår arbetet med en handlingsplan för arbetet med nationella minoriteters rättigheter i Göteborg, och planer finns på att göra stadens webbplats mer interaktiv bland annat inom detta område. Överhuvudtaget, betonar Anna-Carin Jansson, är det nödvändigt att hela tiden hålla koll på webbplatsen för att se till att den är tillgänglig för alla.

Lars Mogensen:

– Hur måste man tänka ytterligare när det gäller de fem nationella minoriteterna? Det du beskrivit gäller ju andra områden än de nationella minoriteterna specifikt.

Anna-Carin Jansson:

– Ja, men det är väldigt viktigt att tänka på att det bland de nationella minoriteterna också finns transpersoner, homosexuella och rullstolsburna. Man är ju inte antingen eller. Sedan finns också de särskilda rättigheterna för nationella minoriteter. När det gäller det finska förvaltningsområdet har mycket gjorts. För övriga nationella minoriteter har vi inte kommit lika långt, men vi jobbar på det och det finns en bred och tung politisk vilja att åstadkomma något.

Lars Mogensen:

– Var det något som överraskade dig när du satte dig med kollegerna och tittade på hemsidan?

Anna-Carin Jansson:

– Det är inte bara det att det inte finns information på hemsidan, utan det finns inte heller en beredskap för alla i praktiken. Vi måste börja prata om detta och bygga upp inte bara information utan också verksamheter. Det får inte bara vara snack.

Lars Mogensen:

– Hur många finns det ute i landet som är lika engagerade som du?

Anna-Carin Jansson:

– Jag tror att det finns många. När DO är ute och informerar har de tagit med sig den normkritiska skrift vi har tagit fram, och märkt att det finns mycket engagemang.

Kommentar från publiken:

– Ni ändrar på sätt och vis normen, det man hör som minoritet är att det här är lagen och det här är era rättigheter, men ni säger att lagen är ett slags minimum som inte täcker alla områden där kommunerna är verksamma. Ni kompletterar rättighetstänkandet med ett anpassat servicetänkande.

Den judiska minoriteten i Skåne – informationsbehovet

Fredrik Sieradzki, PR-konsult, mediestrateg, skribent och debattör i minoritetsfrågor och antisemitism

Fredrik Sieradzki är aktiv i Sveriges Jiddischförbund, ansvarig för www.jiddischforbundet.se och f.d. språkrör för Judiska församlingen i Malmö.

I Skåne finns två judiska församlingar, en i Malmö och en i Helsingborg. Dessutom finns en förening i Lund, Judiska centret, som är på väg att bli en liten församling. Ca 3 000 judar bor i regionen men de flesta är inte medlemmar i någon församling. Jiddischförbundet startade 2010 som en följd av minoritetslagstiftningen.

Statusen som nationellt minoritetsspråk kom fem i tolv – jiddischen höll på att dö ut. Före andra världskriget talade ca 12 miljoner människor jiddisch. Många av dem försvann i och med Förintelsen. Nu talar omkring fyra miljoner människor jiddisch (i Sverige ca 4 000). De stora immigrantströmmarna till Skåne kom runt förra sekelskiftet. Modersmålet var jiddisch, men även det gamla hemlandets

majoritetsspråk – polska eller ryska – talades. Det fanns mycket starka integrerande och assimilerande strukturer, man lärde sig att här talar vi svenska. Immigranternas barn förstod jiddisch, men talade det inte själv. Jiddisch blev ett språk som talades i hemmet och i synagogan.

1945 kom 10 000 judiska flyktingar till Sverige, 3 000 stannade. Det var tusentals unga människor som både talade jiddisch och utövade ett livaktigt kultur- och föreningsliv med jiddisch i centrum. Den judiska identiteten i Sverige stärktes. Men jiddischen fick inget ordentligt fotfäste i den andra generationen.

Judisk utbildning har alltid fokuserat på hebreiska som är liturgins språk. Hebreiska fick högre status efter staten Israels bildande. Jiddisch var ett språk som talades mellan överlevare utan att det fanns en infrastruktur för att föra det vidare till barnen och sedan barnbarnen.

När jiddisch blev ett nationellt minoritetsspråk var det ett erkännande till de 3 000-4 000 judar i Sverige som växt upp med jiddisch i hemmiljön. Det innebar också ett ekonomiskt stöd från staten för jiddisch och jiddischkultur. Sveriges Jiddischförbundet fick energi och revitalisering och blev en dialogpartner för kommuner och andra myndigheter.

Vid Lunds universitet kan man studera jiddisch och även många icke-judar är intresserade. Sedan 2001 anordnas jiddischseminarier där man kan lära sig mer om musik, kultur osv. Seminarierna arrangeras sedan 2010 av Jiddischförbundet, innan dess var Sällskapet för jiddisch och jiddischkultur (Stockholm), som nu är en medlemsförening i Jiddischförbundet, arrangör. Sveriges första jiddisch-teaterensemble på 40 år finns nu i Stockholm.

Det händer med andra ord ganska mycket, men för flertalet judar – inte minst ungdomar och barn – verkar lagen inte betyda så mycket i praktiken. Man upplever att det finns ett fokus på praktiska behov i vardagen som inte är relevanta för judar. Få kräver att få använda jiddisch för att klara sig i kontakten med myndigheter, domstolar eller i förskolan/äldreboendet. Nästan inga judar i Sverige talar bara jiddisch. Den judiska gruppen är i stort sett fullständigt integrerad, det har inte varit några stora immigrantvågor på över 40 år. Och de som kom senast talade polska – inte jiddisch.

Relativt få i den judiska gruppen, med undantag för de som talar jiddisch och är aktiva i dessa sammanhang, har nåtts av information om minoritetsrättigheterna. Det har varit ganska tyst om den nya lagstiftningen. De problem som finns idag handlar bland annat om ökande antisemitism. Många judar har lämnat Malmö på grund av detta, vilket leder till vikande församlingsunderlag. Hot mot församlingarna innebär stora kostnader för säkerhet, vilket leder till en tuffare ekonomi. Det grundläggande i form av t.ex. gudstjänster finns kvar, men det är svårare att satsa på kulturell utveckling och språklig utbildning av barnen. Stödet från staten räcker inte långt.

Fredrik Sieradzki anser att det behövs mer kommunikation mellan myndigheter och minoriteter. Varje minoritetsgrupp har sina strukturer och villkor. Grunden för ett bra främjande av judisk kulturell och språklig identitet är en dialog och förståelse för de judiska samfundens uppbyggnad och behov. Han uppmanar alla att kontakta någon av de judiska församlingarna och ta sig tid att besöka en synagoga. Då kan man få information och kunskap inte bara om det religiösa samlingsrummet, utan också om hur den judiska gruppen fungerar, vilka behov som finns osv.

Fråga från publiken:

– I samband med fotbollsmatcher är det ju stora kostnader för säkerheten, som skattebetalarna står för. Men ni får alltså betala er säkerhet själva?

Fredrik Sieradzki:

– Nu har vi fått en del pengar från regeringen för säkerheten, men vi har fortfarande kostnader när det gäller detta.

Länkar:

www.jiddischforbundet.se

www.jiddischforbundet.se/index.php/om-jiddisch/lankar (eller gå till [jiddischforbundet.se](http://www.jiddischforbundet.se) och klicka på Länksamling nere till vänster)

Tema 2: Rätten till språk och kultur

Att använda minoritetsspråk i hem och samhälle

Professor Kenneth Hyltenstam, Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet

Kenneth Hyltenstam, som bland annat har deltagit i statliga utredningar inom minoritetsområdet i Sverige och Norge och skrivit flera böcker i ämnet, inledde med att ge en översikt över Sveriges fem nationella minoritetsspråk.

Språk	Typ av språk	Använts (systematiskt i sitt område) sedan	Antal talare i Sverige (uppskattningsvis)	Totalt antal talare (milj)
Samiska	Finsk-ugriskt	Av hävd, före andra språkgrupper. Samerna är ett urfolk i Sverige.	7000 (varav 6000 nordsamiska, 500 sydsamiska, 500 lulesamiska)	0,02
Finska	Finsk-ugriskt	Före 800-talet	300 000	5
Meänkieli	Finsk-ugriskt	Före 800-talet	75 000	0,075
Romani	Indoeuropeiskt	1500-talet	40 000	14-17
Jiddisch	Germanskt	1700-talet	4 000	4

Romani finns i många varieteter och språket har tagit upp element från andra språk i områden där man har vistats, inte minst rumänska efter 600 års slavtillvaro i Rumänien. Jiddisch finns också i olika former och har påverkats av olika kontexter. Meänkieli har varit avskuret från språkutvecklingen i Finland sedan 1809 när gränsen drogs mitt i Tornedalen. På den svenska sidan har språket influerats av svenskan. Grammatik och böjningsmönster skiljer sig från finska och meänkieli är ett eget språk.

Vad ska man göra för att skydda och utveckla de nationella minoritetsspråken?

Samhället har genom lagstiftningen åtagit sig att se till att minoritetsspråken kan användas. För att bevara språk måste de användas i kommunikation – både i hemmet/närmiljön och i samhället.

1. Kommunikation i hemmet/närmiljön

Detta är grunden för att språk ska leva. Överföringen från generation till generation är allra viktigast. När den processen slutar försvinner språken. Det är inte bara det fria valet som avgör vilket språk föräldrar talar med sina barn. Då skulle föräldrar troligtvis alltid tala det språk som de är bäst på, sitt modersmål. Men det finns attityder i samhället som påverkar. Under en lång period, från 1800-talets slut fram till ca 1960, fanns en starkt assimilationistisk politik och ideologi. Människor i hela samhället fick veta att svenska – majoritetens språk – är språket vi använder i det här landet. Denna uppfattning spreds också till minoritetstalarna. Detta kallas stigmatisering – majoriteten påtrycker minoriteten uppfattningen om att något minoriteten har är negativt.

Det har funnits en lång period då personer som tillhör de nationella minoriteterna börjat tala svenska med sina barn även om de talat t.ex. samiska med andra vuxna. Kommunikationen mellan föräldrar och barn är alltså mycket viktig, men kommunikationen mellan barn är nästan lika avgörande. Barn vill göra som andra barn. Om inga andra barn pratar minoritetsspråket vill man inte prata det själv heller.

2. Kommunikation i samhället

Ett språk kan inte leva riktigt bra om det bara talas i hemmet/närmiljön. En person som talar ett majoritetsspråk som svenska har kontakt med språket i hemmet, i närmiljön med andra barn, i skolan, genom fritidsaktiviteter, medier, yrkesutbildningar osv. Man lär sig språk genom att använda dem i kontexter. Under en utbildning lär man sig t.ex. nya ord i den kontexten. Ett skolbarn lär sig 3-4000 ord om året som har med skolan att göra.

Ett språk som bara talas i hemmet utvecklas inte på samma sätt. När samhället nu har åtagit sig att skydda och stödja minoritetsspråken måste samhället också ge möjlighet att använda språken i samhället. Inom förvaltningsområdena har minoritetstalare rätt att använda sitt eget språk när de kontaktar myndigheter, och få svar på det egna språket. Från myndighetens sida kan det skötas genom att man har språkkunnig personal. Ett annat sätt kan vara tolkning. Det har talats mycket om den här verksamheten och hur den kan utvecklas. Det har visat sig att många har svårt att förstå varför en person som talar och förstår svenska lika bra som alla andra ska ha rätt att ha kontakt med myndigheten på ett minoritetsspråk.

Det är för att skydda och utveckla språket som de här arrangemangen finns till, men det kan vara svårt att förklara. Detta borde man titta närmare på genom forskning, för att se hur det fungerar och hur man kan komma vidare. Grundtanken är att man ska kunna använda språken i samhället i alla officiella sammanhang, som ett sätt att få språken att leva vidare.

Sedan finns också frågan om att man ska kunna använda språken i utbildning. När det gäller modersmålsundervisning finns lite mer utvecklade rättigheter för nationella minoriteter. Men detta är en bred fråga, det skulle också behövas ökade insatser för att skapa utbildning *på* språken. Utbildningar där både minoritetsspråk och svenska används vore önskvärt.

De olika språken har olika förutsättningar. Språken påverkas av:

- Om de talas i förvaltningsområden (där finns mer långtgående rättigheter att använda språken)
- Storleken på gruppen språkanvändare
- Dialektal variation – inom vissa språk finns stora skillnader, varje dialekt är en slags enhet för t.ex. stavningsprinciper
- Skriftspråkstraditioner – standardisering (meänkieli och romani har detta i mindre utsträckning än övriga)

Romani och jiddisch är inte territoriella språk. Däremot har de internationell utbredning, en fördel som syns mer och mer. Det är möjligt att ha kontakt med andra talare via internet osv. Det gäller även finska.

Lars Mogensen:

– Jag tänkte på det du sa om vikten av barn till barn-kommunikation. Hur kan detta stödjas?

Kenneth Hyltenstam:

– Det måste finnas sammanhang där barn talar samma språk. Förskola och skola är väldigt viktiga. Att ge barn möjlighet att lära sig sitt minoritetsspråk även om de inte har några kunskaper i språket är något som måste utvecklas i kommunerna. Det är en viktig uppgift framöver.

Länkar:

www.biling.su.se

www.biling.su.se/forskning

www.biling.su.se/publikationer

Att hitta hem – om sökandet efter ett språk och en samisk identitet

Ann-Helén Laestadius, författare och journalist

Ann-Helén Laestadius är frilansjournalist och skriver ofta om frågor som rör nationella minoriteter. Hon är också författare till flera böcker, bland annat ungdomsromanen *Sms från Soppero*.

Vid konferensen talade hon på temat språk och identitet – vad händer med en same utan språk? Vad händer med ens identitet när man saknar sitt modersmål?

– Jag menar att språket och identiteten är så tätt förknippade att en språkförlust leder till en identitetskris. Och en identitetsförlust.

Ann-Helén Laestadius anser också att utvecklingen inom språkområdet måste gå snabbare – modersmålslärare måste fram nu, liksom bättre läromedel. Dessutom måste de som i likhet med henne tillhör den "förlorade" generationen, födda på 1960- och 70-talet, få en möjlighet att lära sig samiska.

Tema 3. Rätten till inflytande

Inflytande och effektivt deltagande för nationella minoriteter – reflektioner utifrån 5 § i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk och prop. 2008/09:158

Docent Sia Spiliopoulou Åkermark, direktör för Ålands fredsinstitut och president för Europarådets rådgivande kommitté om nationella minoriteter

När Sia Spiliopoulou Åkermark först började arbeta med frågor kring nationella minoriteter för ungefär 25 år sedan fanns överhuvudtaget ingen diskussion om detta i Sverige. Det har alltså förändrats oerhört mycket, och hon anser att utvecklingen går åt rätt håll, men det finns mycket kvar att göra.

En vanlig fråga när man diskuterar nationella minoriteters rätt till effektivt deltagande är varför de ska få detta "privilegium" – varför räcker inte rösträtten och "vanlig" politisk representation? Några anledningar till att särskilda rättigheter behövs är dessa:

- Majoritetens numerära dominans – det är svårt för minoriteter att påverka
- Minoriteters begränsade resurser att verka i riksomfattande beslutsprocesser
- Minoritetsfrågornas distans från politikens centrum

5 § i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk handlar om rätten till samråd och inflytande. Där sägs att förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.

Sia Spiliopoulou Åkermark anser att denna paragraf är i underkant av vad den internationella rätten kräver, men den innebär ändå en reell möjlighet till deltagande. Det är viktigt att påpeka att rätten till inflytande gäller alla, även barn. Minoriteterna i Sverige har betonat att utbildningssektorn är eftersatt och får alltför litet utrymme i den nya lagen. Domstolsförfaranden beträffande barn i skolärenden visar att barn inte hörs på sina egna villkor.

Men är det här med nationella minoriteters rätt till språk och deltagande egentligen så nytt? Förvaltningslagen 7 § säger att myndigheten skall sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt. Även på andra sätt skall myndigheten underlätta för den enskilde att ha med den att göra.

Förvaltningslagen 20 § handlar om motivering av beslut – de skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Skulle man hålla sig till en enda regel i all myndighetsutövning så skulle det vara denna om beslutsmotivering, anser Sia Spiliopoulou Åkermark.

Den nya lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk är egentligen bara en konkretisering av förvaltningslagens redan befintliga åtaganden beträffande nationella minoriteter.

Grundlagen säger att alla ska behandlas lika, och det gör även kommunallagen (1991:900): 2 kap. 2 § Kommuner och landsting skall behandla sina medlemmar lika...

Kommunallagen ger också vittgående möjligheter för t.ex. fullmäktige att ta in andra åsikter än de som föreskrivs strikt i t.ex. plan- och bygglagen:

5 kap. 21 § Fullmäktige får bestämma att också andra än ledamöter skall ha rätt att delta i överläggningarna men inte i besluten.

5 kap. 34 § Fullmäktige får besluta att det som ett led i beredningen av ett ärende som fullmäktige skall handlägga skall inhämtas synpunkter från medlemmar i kommunen eller landstinget.

Det kan ske genom t.ex. omröstningar, undersökningar och folkiniciativ.

Ramkonventionen om nationella minoriteter (i kraft för Sverige sedan 2000) skiljer sig en del från lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Artikel 15 stipulerar att stater och ansvariga myndigheter skall skapa nödvändiga förutsättningar för att den som tillhör nationella minoriteter effektivt skall kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt sådana som berör dem. Man ska alltså inte passivt vänta på att de nationella minoriteterna ska göra sig gällande. Det krävs en ömsesidig kontakt och en ömsesidig kommunikation. Minoriteterna ska kunna delta effektivt särskilt i sådana angelägenheter som berör dem, men inte enbart.

Det är väldigt svårt för en enskild tjänsteman att avgöra vad som berör en grupp. Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk handlar ju mycket om språk, bland annat att kunna använda minoritetsspråk i kontakt med myndigheter. Men minoriteterna prioriterar i många fall den sociala sektorn, utbildning, vård och kultur framför att kunna använda sitt språk i kontakten med myndigheter. Lagen har på så sätt hamnat lite snett, men det innebär inte att den är oanvändbar, anser Sia Spiliopoulou Åkermark.

Regeringskansliets enkätundersökning rörande minoritetspolitikens förverkligande på lokal nivå visade att knappt 60 procent av kommunerna inte samråder med de nationella minoriteterna när beslut som rör dessa grupper specifikt ska fattas. Knappt 40 procent av kommunerna gör det ibland, alltid eller ofta. Andelen som alltid gör det är fyra procent. Detta är något gamla siffror, det kan ha förbättrats och det finns goda exempel, men i mångt och mycket saknas diskussionen ute i kommunerna om dessa frågor.

Det finns två grundläggande former av deltagande:

- Institutionaliserade representationsformer och samrådsförfaranden (en specifik grupp – allmän eller om specifika sakfrågor)
- Samråd för specifika, tillfälliga ärenden

Europarådets rådgivande kommitté om nationella minoriteter anser att båda formerna behövs samtidigt.

Sia Spiliopoulou Åkermark sammanfattade den rådgivande kommitténs rekommendationer om effektivt deltagande (2008) och samlad folkrättslig praxis inom området:

- Håll samråd i tid
- Bredd i åsiktshämtningen – de nationella minoriteterna är inte enhetliga
- Respektfull dialog mellan myndigheter och berörda
- En rimlig chans att påverka utgången (inflytande)
- Dokumentation av inhämtade synpunkter
- Motivering av beslut
- Återkoppling

Just nu pågår en revidering av kommunallagen – där finns bara en halv mening om nationella minoriteter. En viktig fråga är hur minoriteters deltagande och inflytande ska säkras inom t.ex. socialtjänsten, vården och skolan när allt fler aktörer tillhandahåller service.

Sia Spiliopoulou Åkermark diskuterade också uttrycket "frågor som berör dem", som det står i §5. Om man trycker för hårt på detta, finns det inte en risk för politisk segregering snarare än effektivt deltagande – att de nationella minoriteterna förpassas tillbaka till att vara ett kitschigt kulturinslag?

Detta är viktiga, och öppna, frågor och utmaningar för framtiden.

Lars Mogensen:

– 60 procent av kommunerna har alltså inga samråd alls – vad beror det på?

Sia Spiliopoulou Åkermark:

– Man har inte mentalt kopplat förvaltningslagens krav till minoritetsfrågorna. Det behövs en attitydförändring.

Lars Mogensen:

– När det gäller t.ex. skola och miljö finns sanktioner, man kan ta en kommun i örat om den bryter mot reglerna. Är den här lagen tandlös?

Sia Spiliopoulou Åkermark:

– Lagen har ännu inte prövats i sig, bara sektoriellt via skollagen, diskrimineringslagen osv. Den allmänna slutsatsen från forskningens sida är att Sverige har ett underskott på domstolsvägar för att implementera lagstiftning som berör nationella minoriteter. Det förklarar det låga förtroende för lagen som vi har sett i forskningen.

Lars Mogensen:

– Hur optimistisk är du om att lagen ska göra skillnad?

Sia Spiliopoulou Åkermark:

– Jag har ett långt perspektiv så jag är väldigt optimistisk. Annars skulle vi ju lika gärna kunna ge upp.

Lars Mogensen:

– Så optimism och tålamod behövs?

Sia Spiliopoulou Åkermark:

– Och kommunikation. Kommunikation är väldigt viktigt.

Länk (Europarådets sidor om nationella minoriteter): www.coe.int/minorities

Varför är det så viktigt med inflytande?

Jon Pettersson, ordförande i Romarådet Helsingborg

Helsingborgs Romaråd har tillkommit på initiativ av Helsingborgs kommun som är en av pilotkommunerna inom ramen för den nationella strategin för romsk inkludering. Möten har hållits mellan kommunen och sex romska grupper, som har valt två företrädare var. Jon Pettersson är en av två företrädare för sin grupp (resande).

Jon Pettersson förklarade att för att romer ska kunna bli mer delaktiga och få inflytande – vilket saknas i dag – krävs främst en sak, nämligen den goda viljan från myndigheter, kommunala tjänstemän och andra som är ålagda att följa internationella konventioner och svensk lagstiftning på minoritetsområdet. Tyvärr finns många fördomar och felaktiga föreställningar kring romer i samhället, och dessa skapar en osynlig barriär som ofta gör det mycket svårt att bedriva samråd och bemötas som en professionell aktör.

För att samrådet ska kunna ge resultat krävs att man skapar hållbara och långsiktiga strukturer. Men vid samrådet förväntas de romska deltagarna ställa upp på ideell basis, mötena är på dagtid och ingen ersättning ges för förlorad arbetsinkomst. Det gör att man kanske bara kan komma då och då, när man är ledig, och då är det svårt att skapa hållbarhet, långsiktighet och förutsättningar att driva frågorna.

Detta skapar en stor förtroendeklyfta, man tappar förtroendet för systemet och samhällets demokratiska processer. Det är allvarligt – många romer har redan lågt förtroende för myndigheter eftersom romer i Sverige under många år var utsatta för horribla saker.

Det romska inflytandet måste finnas med hela tiden och man måste få vara med på lika villkor. Annars kan man inte utöva något inflytande. Det krävs framför allt att tjänstemän känner till vilka skyldigheter de har enligt gällande konventioner och lagar. När det gäller vissa frågor har utvecklingen kommit väldigt långt, inte minst i Malmö stad där Romskt informations- och kunskapscenter (RIKC) finns. Det är ett väldigt bra initiativ som skulle behövas i hela Sverige.

Lars Mogensen:

– Du nämnde att romer tappar förtroendet för det demokratiska systemet, det låter dystert.

Jon Pettersson:

– Det är skrämmande att man, när man har vuxit upp i ett samhälle där man har hela världen emot sig och sedan kommer ut som företrädare och ska jobba för ett bättre samhälle, inte blir insläppt på lika villkor.

Lars Mogensen:

– Kan du ge några konkreta exempel på när det har inträffat, hur det har känts?

Jon Pettersson:

– Samrådet som vi har nu är ett exempel. Som jag nämnde ges ingen ekonomisk ersättning och mötena hålls på dagtid. Det är svårt att skapa en hållbar struktur och få ett effektivt arbete när det kanske bara är någon enstaka person som kan komma på varje möte.

Lars Mogensen:

– Kan man inte ha möten på kvällstid?

Jon Pettersson:

– Jo, men det är inte alla som vill, från myndighetens sida vill man hellre mötas på dagtid.

Lars Mogensen:

– Hur stor betydelse har lagstiftningen?

Jon Pettersson:

– Det har ju faktiskt påbörjats ett arbete, men det är ett stort problem att lagen inte är utkrävbar i domstol. När någon väljer att inte följa lagen kan man inte dra dem inför domstol.

Lars Mogensen:

– Så vad händer i Helsingborg, trampar ni bara vatten?

Jon Pettersson:

– Nej, vi börjar se en ljusning, och vi för en löpande dialog.

Lars Mogensen:

– Vad är det då för frågor som gäller när ni har samråd?

Jon Pettersson:

– Bland annat hur arbetet ska gå till, vilka frågor vi själva vill ha fram. Vi ska t.ex. tillsätta brobyggare i Helsingborg, och inflytande i den processen skulle vara värdefullt och egentligen nödvändigt, eftersom det berör gruppen ifråga. Men jag vet inte hur det blir.

Lars Mogensen:

– Så man kan säga att arbetet är igång men i sin linda.

Jon Pettersson:

– Ja.

Fråga från publiken:

– Vad tycker du ska till för att öka det romska inflytandet i realiteten?

Jon Pettersson:

– Man måste strukturera om, ge företrädarna mandat och lägga dem på samma nivå som myndighetspersonerna. Arbetet måste utföras på lika villkor. Makten ligger hela tiden hos majoritetssamhället. När maktobalansen är så pass stor går det inte att utföra något, skapa hållbarhet och få fram en institutionell förankring. Jag skulle verkligen vilja se att maktbalansen blev bättre.

Avslutning

Lars Mogensen avslutade konferensen med att sammanfatta dagen och be Annika Bahrtine, integrationshandläggare vid Region Skåne, berätta om regionens arbete med minoritetsfrågorna. Därefter lämnades ordet fritt.

Annika Bahrtine:

- För ungefär ett år sedan – vi var sena – började vi i regionen att jobba med lagen. Jag hade besökt Länsstyrelsen i Stockholms län och fått information. Vi kontaktade Kommunförbundet i Skåne för att samarbeta med dem. Regionfullmäktige informerades i februari och i mars gavs information på en kommunledningskonferens. Alla var positiva men många visste inte att lagen fanns. Nu har vi tagit fram ett förslag till handlingsplan för arbetet. Efter ett år ska vi rapportera till regionstyrelsen. I maj blir det samråd med minoriteter i regionen.

Kommentarer från publiken:

- Jag kommer från Klippans kommun, och ofta hör man ju "det finns väl inga samer söder om Dalälven". Men i lilla Klippan bor åtminstone 17 samer. Vi har också modersmålsundervisning i samiska.
- Trelleborg kan komma att bli finskt förvaltningsområde. Det var ett medborgarförslag från början. Kommunstyrelsen ska behandla ärendet i början av oktober och kommunfullmäktige i slutet av oktober. Kommunledningen är positiv.
- Det pågår också en utredning om Malmö ska bli finskt förvaltningsområde.
- Jag lämnade 2010 ett medborgarförslag om att Lunds kommun ska bli finskt förvaltningsområde. Det blev tyvärr nedröstat, men vi kanske inte ska ge tappt.
- Jag vill tipsa om Tema Modersmål (modersmal.skolverket.se) som är Skolverkets sida om modersmål. Där finns artiklar och information.

